

RETROSPECTIVE MEDICALE

Studii, note și documente

EXTRAS

Preocupări și cunoștințe de medicină în lumea urbană franceză din secolul al XIII-lea

Istoricii care s-au ocupat și se ocupă cu studierea vîrstei de mijloc a omenirii, s-au oprit, în imensa lor majoritate, asupra feței luminoase a „legendei aurite“ a acestei epoci. Chiar dacă, în rare cazuri, a fost examinată dinamica agriculturii, așa cum a făcut-o Georges Duby¹, sau cea a unor aspecte ale vieții economice², prea puțin accent a fost pus pe mentalitatea, stările de spirit, cunoștințele oamenilor de rînd³.

Remarcînd această situație, cunoscutul medievist francez Jacques le Goff a sugerat, în două lucrări succesive, cu o tematică asemănătoare, abordarea unei problematice noi: trecutul oamenilor simpli și obișnuiți, atît din mediul rural, cît și din cel urban, problematică pe care a numit-o, în chip sugestiv, a civilizației profunzimilor⁴.

Avînd ca temelie observațiile lui Jacques le Goff, vom încerca să întreprindem o cercetare a preocupărilor și cunoștințelor medicale în lumea orășenilor francezi din secolul al XIII-lea. De data aceasta nu vom face apel la izvoarele obișnuite pentru istorici — hrisoave, diplome, cronici etc. — căci ele fie că au fost de mult exploatare, fie că nu cuprind informații despre cunoștințele și viața cotidiană a locuitorilor din orașe. Vom întrebuița ansamblul scrierilor incluse în largă sferă a literaturii beletristice orășenești, cea mai concludentă și fidelă oglindă a epocii. Producțiile create de orășeni, după gustul lor, cu circulație în mediul lor, reprezentînd rodul muncii unor scriitori talentați care exprimau ideile și sentimentele grupului lor social, au ca atare un grad de sinceritate infinit superior celui al documentelor emise de o cancelarie, unde un diac oarecare denatura deliberat realitatea, ca urmare a poruncii emitentului.

Am ales intenționat secolul al XIII-lea și orășenimea franceză. Atunci, ca urmare a revoluției comerciale⁵, în mediul urban din Franța s-au răspîdit școlile obișnuite și universitățile⁶, situație care a făcut să apară o adevărată explozie a științei de carte între orășenii de rînd. Aceștia au simțit nevoia să posede acte private și să scrie în limba vorbită⁷. Răspîndirea științei scrisului și cititului a impus iradierea și democratizarea cărții în centrele universitare franceze înainte de apariția tiparului⁸, nașterea comerțului cu cărți⁹, generalizarea gustului pentru lectură printre orășeni, lectură care a înlocuit opera transmisă oral prin cea scrisă, și apariția literaturii urbane, net deosebită de cea a aristocrației sau de cea a țărănimii.

¹ Cf. Georges Duby, *L'économie rurale et la vie des campagnes dans l'Occident médiéval*, Editions Montaigne, Paris, 1962.

² Cf. Guy Fourquin, *Histoire économique de l'Occident médiéval*, Armand Colin, Paris, 1979.

³ Cf. Léopold Génicot, *Le XIIIe siècle européen*, P.U.F., Paris, 1968; Jacques le Goff, *Civilizația Occidentului medieval*, Ed. Științifică, București, 1970.

⁴ *Ibidem*, p. 41—42. Vezi și cartea lui Jacques le Goff *Pour un autre Moyen Age, Temps, travail et culture en Occident*, Paris, 1978.

⁵ Cf. Roberto S. Lopez, *The Renaissance*, U.C.P., New York, 1960, p. 30—31.

⁶ Cf. Paul Zumthor, *Histoire littéraire de la France médiévale VI—XIVe siècles*, P.U.F., Paris, 1954; R.-Șt. Ciobanu, *Constituirea și însemnătatea formării universităților medievale în Europa apuseană*, în „Studii și articole de istorie“, XXXIII—XXXIV (1976), p. 13—26.

⁷ Cf. Paul Zumthor, *op. cit.*, p. 120; Joseph Bédier-Paul Hazard, *Littérature française*, vol. I, ed. II-a, Hachette, Paris, 1948, p. 150.

⁸ Cf. Jacques le Goff, *Les intellectuels au Moyen Age*, Ed. Artaud, Paris, 1957, p. 25.

⁹ *Ibidem*; S. Iáko și R. Manolescu, *Scrierea latină în Evul Mediu*, Ed. Academiei, București, 1971, p. 68.

Definind literatura urbană franceză din secolul al XIII-lea drept totalitatea operelor create pentru orășeni, străbătute de un puternic spirit critic împotriva principalelor elemente ale literaturii de curte — cultul monden al femeii și al aristocrației de sine —, scrise în limba vorbită, nu în latină, apare o firească întrebare: care sînt scrierile incluse ori care pot fi incluse în această categorie?

Creдем că în ansamblul operelor literaturii orășenești pot fi înscrise *fabliaux*-urile, *le Roman de Renart* și cele trei continuări ale lui, apărute pînă la criza societății franceze cunoscută sub numele de al doilea război de 100 de ani¹⁰, a doua parte din *Roman de la Rose*, opera lui Jean de Meung, poemele compuse de Rutebeuf¹¹, piesele create de Adam de la Halle, *congés*-urile din Arras¹², primele cronici orășenești¹³, micile piese de teatru aparținînd unor autori anonimi, ca *Le garçon et l'aveugle*, poeziile scurte, sub forma de *mots, dits, récits*¹⁴ și, în fine, cărțile de meserii, ca aceea alcătuită de Etienne Boileau. Enumerarea tuturor acestor tipuri de opere ne impune să precizăm că, pentru exploatarea lor, am folosit cele mai complete și mai bune ediții, care, așa cum se întîmplă în numeroase cazuri, nu au fost și cele mai noi¹⁵.

Ținînd seama de faptul că toate operele literare provenite din mediul urban francez al secolului al XIII-lea au fost scrise într-o limbă de mult uitată, ne-am pus o nouă întrebare. Cum erau numiți medicii în ele? În modul cel mai obișnuit era folosit termenul de *physicien* sau *phiscien*¹⁶. El era răspîdit în toată Franța, deși limba nu căpătase unitatea de astăzi, fiind separată încă în numeroase dialecte. Acceptarea aceluiași termen de către întreaga populație, indiferent de dialectul vorbit în regiunea respectivă, arată că medicii se impuseră ca un grup omogen, despre care se știa precis că avea peste tot același statut, aceeași ocupație.

Titlul de *physicien* îl purtau medicii absolvenți ai cursurilor unieia dintre facultățile de medicină¹⁷. Deoarece atunci învățămîntul universitar, aflat la începuturile sale, era strict controlat de papalitate, care avea pretenții de universalitate¹⁸, studiile medicale erau recunoscute în toată Europa apuseană doar dacă proveneau de la o universitate catolică. Cele mai vestite facultăți de medicină se găseau, în secolul al XIII-lea, la Salerno și la Montpellier¹⁹, dintre ai căror absolvenți regele Franței, cu marii nobili și prelați din jurul său, își recrutau medicii²⁰.

Alături de oamenii cu studii medicale superioare, diverși vraci, babe doftoroaie, călugări purtători de moaște etc., care foloseau metode empirice sau făceau apel la credulitatea și ignoranța oamenilor simpli pretindeau și ei că pot să-i vindece pe bolnavi. Ei apar în texte cu nume nedefinite, ca *la vieille, le barbier, le moine, le frere* etc. Deși nu posedau studii speciale, și deci diplome, acești vraci erau răspîdiți și, se pare, căutați de orășeni. Ne întemeiem afirmația pe faptul că, din cele 200 de opere literare franceze provenite din mediul urban²¹, în 135 apar asemenea vraci, iar în 15 *le physicien*, pentru ca în 50 vindecătorii de orice categorie să nu fie amintiți.

Celor care practicau medicina li se permitea să pătrundă ușor în toate mediile sociale și în orice condiții. Jacquemart Giellée, în al său *Renart le Nouvel*, face ea personajul alegoric Ysengrin să pătrundă în castelul asediat al regelui

¹⁰ Cf. Rutebeuf, *Renart le Bestourné*, în *Oeuvres complètes de Rutebeuf*, ed. de J. Bastin et E. Faral, vol. I, Paris, 1959, p. 165-168; Jacquemart Giellée, *Renart le Nouvel*, La Vallière (B. N. F., fr. 25 566), thèse complémentaire, publ. de Henri Roussel, Paris, 1961; *Le couronnement de Renart*, ed. A. Foulet, Princeton-Paris, 1929.

¹¹ Între poemele lui Rutebeuf nu le includem pe cele cu temă religioasă publicate în *Oeuvres complètes*, vol. II, ed. cit.

¹² *Congés*-urile erau poeme funebre; au fost publicate în *Les Congés d'Arras*, ed. de Pierre Ruel, Bruxelles-Paris, 1965.

¹³ P. Zumthor, *op. cit.*, p. 160 și urm.

¹⁴ A. Jeanroy și H. Guy, *Chansons et dits artésiens du XIIIe siècle*, Paris-Bordeaux, 1898.

¹⁵ Cel mai bun exemplu îl constituie publicarea *fabliaux*-urilor; ediția cea mai completă pînă astăzi rămîne *Recueil général et complet des fabliaux des XIIIe et XIVe siècles imprimés ou inédits, publiés d'après les manuscrits*, ed. de Anatoile de Montaiglon et Gaston Raymond, 6 vol., Paris, 1872-1926.

¹⁶ Cf. Adam le Bossu, *Jeu de la Feuillée*, ed. de E. Langlois, Paris, 1911, p. 190-192 (se va cita A. de la H.); Guillaume de Lorris-Jean de Meung, *Le Roman de la Rose*, publ. de Fr. Michel, vol. I, ed. II, Paris, 1864, v. 4 680, 6 840 etc. (se va cita J. de M.).

¹⁷ Stephen d'Irsay, *Histoire des universités françaises et étrangères des origines à nos jours*, vol. I, Paris, 1933, p. 120.

¹⁸ Cf. R.-St. Ciobanu, *op. cit.*, p. 15.

¹⁹ Cf. St. d'Irsay, *op. cit.*, p. 135.

²⁰ Edmond Faral, *La vie quotidienne au temps de Saint-Louis*, Paris, 1938, p. 41.

²¹ Pentru articolul de față am consultat 150 *fabliaux*-uri, 30 de poeme scrise de Rutebeuf, trei *congés*-uri, *Le Roman de Renart* și continuările lui, zece *chansons des artisans*, două piese de teatru scrise de Adam de la Halle, *Le Roman de Meung*, trei cronici orășenești etc.

Le Noble și să intre în contact cu regina Harouge, numai după ce s-a travestit în *physicien*²². La rîndul lor, alți autori orășeni descriu la fel accesul medicilor. Jean de Meung, în a doua parte a lui *Roman de la Rose*, îi face pe aceiași *physiciens* să intre lesne în casele tuturor negustorilor bogați²³. Rutebeuf îi conduce pe medici și vraci în locuințele orășenilor bogați²⁴, în palatele nobililor și în reședințele ierarhilor²⁵. Adam de la Halle îi introduce în odăile bogatului patriciat din Arras²⁶, iar autorii *fabliaux*-urilor, de asemenea, îi poartă prin toate ungherele unde zac burgezi bolnavi²⁷ etc.

Interesant este de remarcat că niciodată autorii orășeni francezi nu au menționat existența unei pudori a sexului feminin în fața medicilor sau a unei opoziții a bărbaților — soți, tați, frați etc. — față de consultul medicului. Cazul apare ca singular în mediul urban din Europa, chiar în partea ei apuseană: în secolul al XIII-lea sînt semnalate în permanență restricții în legătura cu consultarea femeilor de către bărbații medici. În vederea îndepărtării piedicilor care le stăteau în față cînd trebuiau să-și practice meseria, medicii, din unele țări, precum Italia, și-au confecționat mici statuete din os, fildeș sau ceramică, cerînd pacientelor să indice pe acestea locurile dureroase. Probabil că orășenii francezi din secolul al XIII-lea au manifestat o înțelegere mai mare pentru realitățile vieții și i-au lăsat pe medici să consulte nestingheriți, ceea ce a contribuit la obținerea unei mai rapide vindecări. Era o concepție despre viață superioară celei a orășenilor din alte țări, concepție care, prin profunzimea ei, a contribuit neîndoielnic, conștient sau nu, la progresul general al medicinei.

Ce putem desprinde din scrierile literare că gîndeau orășenii francezi despre cunoștințele medicilor și despre capacitatea acestora de a vindeca, în secolul al XIII-lea?

Adam de la Halle, în *Jeu de la feuillée*, socotită a fi străbuna revistelor moderne²⁸, a arătat cum un *physicien* din Arras putea să determine dacă o femeie era însărcinată sau nu prin simpla cercetare a urinii acesteia²⁹. Probabil că atunci nu s-a recurs la uroscopie, tehnică neutilizată curent în secolul al XIII-lea, ci la o străveche metodă egipteană. Potrivit acesteia se uda grîul cu urina femeii și, în funcție de repezițiunea încolțirii, se conchidea dacă este vorba sau nu de sarcină.

Jean de Meung³⁰, cronicarul Geoffroy de Paris³¹, Rutebeuf³², autorul de *fabliaux*-uri Guillaume le Normand³³, ca și alți autori de *fabliaux*-uri constată că medicii se pricepeau să vindece fracturi și răni sau să practice sîngerări pentru a tămădui durerea de cap, indigestia, greutatea în mers.

Jean de Meung oferă și informația că, din secolul al XIII-lea, au început să fie utilizați ochelarii³⁴. Se pare că, la acea epocă, nu se puteau „ajusta” fiecărui bolnav lentilele potrivite. Se reușise numai să se pună la dispoziția celor cu vederea slăbită, din pricina vîrstei sau a bolii, lupe uniforme, care-i ajutau, pentru un timp, să înfrîngă infirmitatea.

Rutebeuf, adevărat jurnalist monden al epocii sale³⁵, arată, în *Ci encoumence le diz de l'Erberie*, ce știa un parizian obișnuit despre posibilitățile vindecării prin folosirea de remedii preparate din ierburi. Cu ajutorul lor se puteau vindeca durerile de cap, de stomac, de mijloc, indigestiile, colicile, enteritele. Rutebeuf, asemenea altor orășeni, știa că ierburile necesare obținerii leacurilor se aduceau din țări depărtate, așa cum se lăuda că făcea personajul principal din *Diz de l'Erberie*:

„Dou Calre m'a tenu li sires
Plus d'un esté;

²² Cf. Jacquemart Giellée, *op. cit.*, v. 4 380 și urm.

²³ Cf. J. de M., v. 6 120-6 135.

²⁴ Cf. Rutebeuf, *Oeuvres*, ed. cit., vol. I, p. 85, 110, 141, 165 etc.

²⁵ *Ibidem*, p. 181 și 225.

²⁶ A. de la H., v. 285.

²⁷ *Recueil général et complet...*, vol. I, p. 120; vol. II, p. 18 etc.

²⁸ Cf. P. Zumthor, *op. cit.*, p. 225.

²⁹ Cf. A. de la H., v. 200-205.

³⁰ Cf. J. de M., v. 7 150.

³¹ *Chronique métrique attribuée à Geoffroy de Paris*, thèse pour le doctorat d'Université de Paris, ed. de Armel Diverres, Strasbourg, 1956, v. 125, 130, 136.

³² Rutebeuf, *Oeuvres...*, ed. cit., vol. I, p. 182.

³³ Guillaume le Normand, *Du prestre et d'Atison*, în *Recueil général...*, vol. II, p. 9.

³⁴ Cf. J. de M., v. 8 120.

³⁵ Cf. Edmond Faral, *op. cit.*, p. 38.

Si m'en reving par la Moree,
Ou j'ai fait mout grant demoree
Et par Salerne,
Par Buriene et par Byterne.
En Gulle, en Calabre, en Palerme,
Al herbes prises...³⁶

Aceste ierburi, al căror nume nu-l cunoaștem din scrierile orășenești sau, dacă-l surprindem într-un *fabliau* sau aiurea, are o asemenea formă, încît nu poate fi tradus³⁷, se vindeau în mod frecvent în orașele franceze. În *Li Livre de thaillee* din Paris sînt menționați cel puțin 200 asemenea negustori de ierburi³⁸. Cifra nu este mare, dacă o raportăm la numărul total al locuitorilor Parisului, pe atunci de aproximativ 80 000 de suflete³⁹. Este foarte probabil că aceștia satisfăceau nevoile momentane ale parizienilor, căci altfel numărul negustorilor de ierburi ar fi fost mai mare. Un autor de *fabliaux*-uri, Guillaume le Normand, în al său *Du prestre et d'Alison* descrie o femeie — *Si avoit nom dame Mahaus*⁴⁰ — care se ocupa cu vânzarea, la fereastra casei sale, a diferite mirodenii și ierburi pentru leacuri. Din contextul *fabliau*-ului rezultă că ea era singura care se îndeletnicea în localitatea sa, probabil un sat, cu vânzarea buruienilor de leac. Este vorba de un caz opus Parisului, arătînd clar că numărul unor asemenea negustori era în funcție de cerințe.

În rîndurile orășenilor circulau și străvechi credințe, provenite, eventual, din lumea antichității clasice. Așa este cazul cu magnetismul descris de un autor din Lille, Jacquemart Giellée. Acesta nu cunoștea cele mai noi teorii în materie, reflectate parțial în scrisorile lui Pierre de Maricourt⁴¹, drept care s-a mulțumit să surprindă și să înregistreze credința naivă a orășenilor că magnetul avea posibilitatea să țină obiecte și oameni suspendați în aer, să smulgă secretele din inimi, în special din cele ale femeilor, să vindece unele forme de nebunie⁴².

Prezența în operele literare orășenești franceze a acestor informații arată că, în secolul al XIII-lea, nivelul celor știute în legătură cu medicina era destul de scăzut. Probabil că imensa majoritate a orășenilor, dintre care unii erau totuși cultivați, rețineau doar cele auzite mai frecvent despre posibilitățile terapeutice ale epocii.

Numeroși dintre orășeni de rînd credeau că anumite boli psihice pot fi tămăduite prin folosirea moaștelor purtătoare ale harului divin sau prin rostirea unor rugăciuni cu puteri miraculoase. În condițiile dominării întregii vieți spirituale de către biserica catolică, ale existenței unui bagaj redus de cunoștințe, ale unor suferințe foarte răspîndite și îndelungate, nu este de mirare că oamenii credeau în asemenea vindecări supranaturale și magice, privite cel puțin cu ironie în zilele noastre.

Din numeroasele exemple oferite de literatura orășenească despre tămăduiri de domeniul miracolului am ales două, ca fiind mai savuroase. Adam de la Halle, în *Jeu de la Feuillée*, îl face pe unul din personajele sale, desemnat simbolic „călugărul” (*le moine*), să umble prin taverne cu moaștele sfîntului Accaire, bune la vindecarea oricărei boli. Cit de multă încredere și respect avea autorul orășean, ca și grupul social reprezentat de el, în asemenea moaște devine evident în scena în care călugărul le pune gaj la jocul cu zaruri, unde le și pierde. Alt exemplu este dat de *fabliau*-ul *Les trois aveugles de Compiègne*. Un hangiu din Compiègne, socotit a fi cuprins de tulburări psihice, a fost dus spre lecuire în fața unui preot, care i-a citit o rugăciune⁴³. Tonul ironic al autorului *fabliau*-ului demonstrează și în acest caz relativă neîncredere în puterea preoților și a harului divin. Dar în veacul al XIII-lea, slujitorii bisericii erau încă foarte numeroși, iar orășenii curajoși și realiști erau puțini. Cu toate acestea, impresionantă este îndrăzneala limbajului

³⁶ Rutebeuf, *Oeuvres...*, vol. II, ed. cit., v. 12, 17—22.

³⁷ Cf. Ed. Faral, *op. cit.*, p. 81.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ F. Lot, *L'état des paroisses et des feux de 1328*, în „Bibl. de l'École de Chartes”, vol. XV.

⁴⁰ Guillaume le Normand, *op. cit.*, p. 10.

⁴¹ Henri Roussel, *Renart le Nouvel. Etude générale*, P.U.F., Paris, 1956, p. 590.

⁴² Jacquemart Giellée, *op. cit.*, v. 4 632—4 636.

⁴³ Cf. Cortebarbe, *Des trois aveugles de Compiègne*, în *Recueil général...*, vol. I, p. 78.

folosit de autorii orășeni, care pun la îndoială puterea moaștelor și valoarea rugăciunilor. Este un aspect semnificativ, dovedind că oamenii evului mediu au dat dovadă de o libertate de expresie prea puțin bănuită și subliniată⁴⁴.

Luîndu-se cunoștință de faptul că cei fără studii, dar care pretindeau că vindecă prin miracole erau numeroși, s-a încercat să se adopte unele măsuri împotriva lor, pentru a nu face rău bolnavilor. În 1271, Facultatea de medicină din Paris a emis un decret, cu putere de acțiune în Île de France, prin care erau amenințați cu pedepse toți pseudomedicii și lecuitorii care tămăduiau cu diverse ierburi, mai mult sau mai puțin cunoscute și verificate⁴⁵. Decretul nu a avut, se pare, nici eficiență, nici aplicabilitate, căci nu a trezit nici un ecou în operele orășenești, adică în scrierile care oglindeau preocupările oamenilor de rînd.

Cum consemnează *Li Livre de thaillee* al Parisului, în capitala Franței erau numeroși medici înregistrați printre orășenii înstăriți⁴⁶. La rîndul său, *Necrologul orașului Arras* demonstrează că și în această localitate erau mulți medici socotiți orășeni bogăți⁴⁷. Actele fiscale oficiale sînt confirmate de scrierile beletristice, unde sînt în permanență amintiți medici cu stare. Literații orășeni, preocupîndu-se doar de semnalarea unor fenomene cotidiene într-o formă plăcută și atractivă, nu au precizat aversea medicilor sau cu cît erau plătiți aceștia pentru consultații și tratamente. Operele literare au transmis însă posterității ceea ce era izbitor în atitudinea medicilor din secolul al XIII-lea: cupiditatea și dorința de înavuțire pe seama bolnavilor.

Jean de Meung a condamnat în mai multe rînduri, în cele peste 18 000 de versuri ale romanului său, lăcomia medicilor, care „nu se mulțumeau cu un bolnav pe zi, ci doreau 50, 100, 200, 500”⁴⁸. Aceeași idee o surprindem și la Gervais du Bus, autorul lui *Roman de Fauvel*. Și el a blamat aviditatea medicilor, goana lor după pacienți, lupta neonestă a discipolilor lui Esculap pentru a-și smulge unul altuia bolnavii⁴⁹.

În mod cert exista o deosebire între recompensa bănească oferită medicilor diplomați și plata vracilor, a doftoroaielor, a bărbierilor, a călugărilor cu moaște etc. Ultima categorie, a celor care practicau medicina în mod empiric sau magic, se mulțumea cu sume modeste, accesibile tuturor categoriilor de orășeni. Astfel, pentru *la vieille* care asista o orășeană la naștere era de ajuns un *tornois*⁵⁰, în timp ce un *physicien* cerea pentru o sîngerare 10 *parisis*⁵¹. Deosebirea pare a fi foarte mare, dar nu putem stabili raportul exact dintre aceste sume. În momentul de față, cînd nu sînt date, ori databile, toate *fabliaux*-urile, iar numismații nu au reușit să stabilească valoarea intrinsecă a tuturor monedelor, putem vorbi numai de raporturi relative între livrele bătute la Tournai sau la Paris, situație puțin semnificativă pentru deținerea veniturilor și deosebirilor de avere.

Consultarea și tratarea bolnavilor, cum o arată autorii orășeni în unanimitate, se făceau numai acasă la pacienți sau la medici. Nu exista în secolul al XIII-lea, în Franța, măcar pusă în circulație, ideea că bolnavii ar putea fi consultați în spitale. Documentele epocii demonstrează categoric că „spitalele” aveau un caracter pur azilar, de internare perpetuă a bolnavilor cronici incurabili. În poemul lui Rutebeuf *Des ordres de Paris*, autorul arată clar cum, în timpul domniei lui Ludovic al IX-lea, supranumit cel Sfînt (1226—1270), în Paris au fost create, după 1250, spitale-aziluri pentru orbi și pentru paralitici⁵². La rîndul său, Baude Fastoul, personaj impresionant prin tragismul vieții sale, intrucît si-a scris opera fiind bolnav de lepră, a pomenit în mai multe rînduri despre două leprozerii situate în afara hotarelor orașului Arras, la oarecare distanță, la Port-Valais și la Printie⁵³. Caracterul azilar al spitalelor franceze în secolul al XIII-lea reprezintă însă un fenomen obișnuit, înscris în situația curentă din întreaga Europă. Ar putea fi socotit ca iese din comun un singur amănunt legat de existența spitalelor-aziluri: în Franța, spitalele începeau să fie amenajate în interiorul orașelor, părăsindu-se marile mănăstiri izolate, unde erau condamnați pînă atunci să-și petreacă zilele bolnavii cronici⁵⁴.

⁴⁴ Cf. H. Roussel, *op. cit.*, p. 575.

⁴⁵ Cf. R.-St. Ciobanu, *op. cit.*, p. 17.

⁴⁶ Cf. F. Lot, *op. cit.*, p. 31.

⁴⁷ Cf. Pierre Ruel, *Le nécrologue d'Arras*, P.U.F., Paris, 1972, p. 180 și urm.

⁴⁸ Cf. J. de M., v. 5 120 și urm.

⁴⁹ Cf. Gervais du Bus, *Roman de Fauvel*, ed. de Arthur Langfors, Paris, 1914, v. 121—125.

⁵⁰ Guillaume le Normand, *op. cit.*, p. 11.

⁵¹ Cf. *Du Secretain Moine*, în *Recueil général...*, vol. I, p. 238.

⁵² Rutebeuf, *Oeuvres...*, vol. I, p. 322—329.

⁵³ Cf. Pierre Ruel, *op. cit.*, p. 125.

⁵⁴ Cf. Rutebeuf, *Oeuvres...*, vol. I, p. 325; exemplul este valabil în stadiul actual al cercetărilor, numai pentru Paris.

Alt aspect semnificativ pentru cunoștințele medicale și igienice ale orașenilor francezi din secolul al XIII-lea îl constituie preocuparea manifestată față de corecta preparare a alimentelor puse în vânzare — pline, vin etc. — și față de curățenia orașelor. Un exemplu concludent îl constituie paginile lăsate de cronicarul Geoffroy de Paris. El consemnează plin de satisfacție că brutarii din Paris au fost condamnați în 1302 și 1303 pentru folosirea unei făini alterate, care îi îmbolnăvise pe cumpărători⁵⁵. Tot el mai notează cum, între 1300—1316, adică în ultima parte a domniei lui Filip al IV-lea cel Frumos (1285—1314) și în primii ani ai domniilor „regilor blestemați“ (1314—1328), în Paris se aplicau norme stricte pentru reglementarea curățeniei orașului. Cetățenii erau obligați să curețe zăpada, să măture în fața caselor, să strângă gunoaiile în mormane⁵⁶ etc. În cazul în care nu se respectau asemenea prevederi, contravenienții erau fie amendați, fie legați la piloris, fie bătuți, fie închiși⁵⁷. Severitatea pedepselor și strictețea aplicării lor în Paris a făcut ca, măcar în anii înregistrați de Geoffroy de Paris, capitala Franței să fie deosebit de curată. Pentru celelalte așezări urbane nu posedăm informații la fel de precise. Surprindem numai știri vagi, care arată că, în orașe, existau locuri special amenajate pentru depozitarea gunoaielor, undeva la marginea localității⁵⁸. Faptul nu este însă neobișnuit și nu arată o preocupare deosebită pentru igienă. Și în alte centre medievale europene întâlnim același sistem curent de depozitare a resturilor menajere în gropi situate în afara localității ori în puncte de unde a puteau emana miasme considerate periculoase pentru cetățeni.

Consemnarea în operele autorilor orașeni francezi din veacul al XIII-lea, dintre care unii erau intelectuali rafinați, ca Jean de Meung, Rutebeuf sau Gervais du Bus, a unor cunoștințe relativ vagi despre medicină nu credem totuși că indică în mod exact nivelul științei epocii. Autorii au înregistrat și redat în producțiile lor tot ce prezenta interes pentru publicul larg cititor. Literații pricepeau foarte bine că opera lor putea circula numai dacă are succes⁵⁹. Privite prin această prismă, scrierile devin mai valoroase, căci exprimă cunoștințele masei mari de orașeni francezi din secolul al XIII-lea. Deși, în acele timpuri, orașenii reprezentau numai aproximativ 10% din totalul locuitorilor Franței⁶⁰, deși cunoștințele lor medicale și igienice erau relativ sărace, acești bravi „cetățeni“ au contribuit, prin caracterul lor activ și deschis față de tot ce era nou, și la dezvoltarea rapidă a științei vindecării. În secolul al XIII-lea, ei au creat baza inovațiilor în medicină, prin constituirea în mediul urban a unui ansamblu de condiții favorabile apariției și funcționării unor vestite universități. Poate că în făurirea acestor condiții favorabile pentru desfășurarea vieții universitare, adică pentru transmutarea centrelor de cultură din mănăstiri în orașe, fenomen surprins de literați⁶¹, constă cel mai însemnat aport al orașenilor francezi din veacul al XIII-lea la impactul care va duce mai târziu la atâtea progrese remarcabile în domeniul științei, în general, și al medicinei, în special.

⁵⁵ Cf. *Chronique métrique attribuée à Geoffroy de Paris...*, v. 225 și urm.

⁵⁶ *Ibidem*, v. 430.

⁵⁷ *Ibidem*, v. 440 și urm.

⁵⁸ *Du Secretain Moine*, loc. cit., p. 220.

⁵⁹ Cf. J. de M., v. 5 520—5 531.

⁶⁰ L. Génicot, *op. cit.*, p. 205.

⁶¹ Cf. J. de M., *op. cit.*, v. 6 515 și urm.